

УДК 321.64(470-651.1):[001.95/98:005.745(477-074.ОРДЛО)(045)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-1-5>

Ярослав ПЛАТМІР,
orcid.org/0000-0001-8205-7286
доктор філософії
(Черкаси, Україна) *metsepman91@gmail.com*

Денис ХОМЕНКО,
orcid.org/0000-0002-3369-9239
аспірант кафедри історії України
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна) *homenkodenis96@gmail.com*

ПСЕВДОНАУКОВІ КОНФЕРЕНЦІЇ В ОРДЛО ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ-ОКУПАНТА¹

Стаття присвячена аналізу діяльності «агентів» політики пам'яті держави-окупанта (викладачів навчальних закладів, місцевих істориків-колаборантів) та їхнього впливу на пам'яттєвий дискурс, у формі псевдонаукових конференцій, що проводяться на тимчасово окупованій території ОРДЛО з 2014 р. Новизна пропонованої тематики полягає у пріоритетному дослідженні трансформації історичної свідомості населення окупованих територій та результативності політики пам'яті, що реалізується російськими окупантами й місцевими колаборантами за допомогою псевдоісторичних заходів та формування «єдино правильного» історичного пам'яттєвого дискурсу. Визначено, що залучення окупаційною адміністрацією професійних істориків до офіційної пропаганди стало відправною точкою кардинальних змін їхніх світоглядів та науково-історичних поглядів, а також, у більшості випадків, привело до нехтування науковою методологією та елементарною критикою історичних джерел. Стверджується, що на окупованих територіях впроваджується російська модель історичної пам'яті, яка химерним чином поєднує імперську, радянську та окупаційну складові, але водночас простежуються її регіональні особливості у формі тез «про окремішність Донбасу» і т.п. Модель маніпулювання образами минулого та неприхована інструменталізація історії має чітко артикульовану політичну мету – порушити державний суверенітет України та її територіальну цілісність. Ця настанова підтверджується реальними діями окупаційних адміністрацій, у тому числі й антидержавними й антиукраїнськими комеморативними практиками. Такі практики є особливо небезпечними в умовах окупації, коли офіційна історична політика набуває вкрай антагоністичних виявів і започатковує формування антиукраїнського пам'яттєвого дискурсу, прикриваючись (псевдо)науковим інструментарієм.

Ключові слова: псевдонаукові конференції, «агенти пам'яті», історична політика, окупація, інструменталізація історії, ОРДЛО

Yaroslav PLATMIR,
orcid.org/0000-0001-8205-7286
Doctor of Philosophy
(Cherkasy, Ukraine) *metsepman91@gmail.com*

Denys KHOMENKO,
orcid.org/0000-0002-3369-9239
Postgraduate Student at the Department of History of Ukraine
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
(Cherkasy, Ukraine) *homenkodenis96@gmail.com*

PSEUDOSCIENTIFIC CONFERENCES IN ORDLO AS MEANS OF IMPLEMENTATION OF THE HISTORICAL POLICY OF THE OCCUPIING STATE

The article is devoted to the analysis of the activity of agents of the memory of the occupying state (teachers of educational institutions, local historians-collaborators) and their influence on the memory discourse, in the form of pseudo-scientific conferences held in the temporarily occupied territory of ORDLO since 2014. The proposed topic

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених за грантової підтримки Національного фонду досліджень України (конкурсний проєкт № 2020.02/0103 «Політика пам'яті та історична свідомість населення на окупованих Росією територіях України (ОРДЛО, АР Крим, Севастополь)»).

is a priority study of the transformation of the historical consciousness of the population of the occupied territories and the effectiveness of memory policy, implemented by the Russian occupiers and local collaborators through pseudo-historical measures and the formation of only correct historical memory discourse. It is determined that the involvement of professional historians in official propaganda by the occupation administration became a starting point for radical changes in their worldviews and scientific-historical views, and also, in most cases, led to neglect of scientific methodology and elementary criticism of historical sources. It is claimed that the Russian model of historical memory is being introduced in the occupied territories, which bizarrely combines imperial, Soviet and occupation components, but at the same time its regional features can be traced in the form of theses on the separateness of Donbas and so on. The model of manipulating images of the past and the undisguised instrumentalization of history have a clearly articulated political goal – to violate the state sovereignty of Ukraine and its territorial integrity. This instruction is confirmed by the real actions of the occupation administrations, including anti-state and anti-Ukrainian commemorative practices. Such practices are especially dangerous in the conditions of occupation, when the official historical policy acquires extremely antagonistic manifestations and initiates the formation of anti-Ukrainian memory discourse by covering it with (pseudo) scientific tools.

Key words: *pseudo-scientific conferences, «agents of memory», historical policy, occupation, instrumentalization of history, ORDLO.*

Постановка проблеми. Важливим аспектом дослідження політики пам'яті на окупованих Росією територіях ОРДЛО є псевдонаукові конференції, які використовуються як знаряддя історичної політики держави окупанта. Такі заходи й публікації їхніх матеріалів слугують наочним прикладом маніпулювання історичною свідомістю, інструменталізацією історичного знання та є актуальним для аналізу трансформації соціальної пам'яті на тимчасово окупованих територіях ОРДЛО.

Аналіз досліджень доводить, що така тематика не була належним чином відтворена в наукових розвідках, за винятком публікацій авторів статті (Касян та ін., 2020). Тож процеси, що відбуваються з політикою пам'яті на окупованих Росією територіях ОРДЛО, можна реконструювати переважно за такими джерелами, як псевдонаукові видання, зокрема матеріали конференції, видрукувані після 2014 р.

До залученого комплексу джерел можемо віднести збірники «Донецкие чтения» (Донецкие чтения, 2016, 2017, 2018, 2020), «Русский мир и судьбы славянства в XXI веке» (Русский мир, 2019), «Материалы Открытых Матусовских чтений» (Матусовские чтения, 2020), «Политические итоги международных конфликтов» (Политические итоги, 2018).

Мета статті полягає в аналізі матеріалів псевдонаукових конференцій на окупованих Росією територіях ОРДЛО, як засобу формування історичної пам'яті населення під окупацією.

Виклад основного матеріалу. З початком бойових дій на Сході України Донецький національний університет імені Василя Стуса тимчасово переїхав до Вінниці. Частина викладачів та студентів залишилася в окупованому Донецьку. У захоплених бойовиками «ДНР» приміщеннях університету у вересні 2014 р. з'явився самопроголошений «Донецький національний універси-

тет» (на нинішній час має ліцензію й акредитацію міністерства освіти РФ).

Починаючи з 2016 р. в цьому закладі проводяться щорічні «міжнародні наукові конференції студентів та молодих вчених» т.зв. «Донецькі читання». В нашому дослідженні звернемо увагу на публікації з соціально-політичних та історичних наук, опубліковані в збірнику матеріалів цієї «конференції», які видані в Ростові-на-Дону та Донецьку й мають відверто пропагандистський характер. Зазначимо, що постійними учасниками цих заходів є представники «влади» так званої «ДНР».

Проаналізовані матеріали можна розподілити на декілька основних блоків:

- висвітлення подій так званої «Великої вітчизняної війни»;
- вивчення «історії Великого Донбасу»;
- шляхи розвитку «ДНР» і «ЛНР»;
- «міжнародні відносини» самопроголошених «республік».

При висвітленні періоду Другої світової війни цілком домінують радянські/російські міфологеми про те, що війна «почалася без оголошення 22 червня 1941 р. з вторгненням фашистської Німеччини на територію Радянського Союзу». Також звертається увага на «актуальність «Великої Перемоги» як події світового масштабу» (Крапивин, 2016: 58).

Варто звернути особливу увагу і на ставлення до українського національного руху. Проводячи паралелі з теперішньою російсько-українською війною на Сході України (яку проросійські історики-колаборанти називають «сучасна війна в російському Донбасі»), зазначається, що «агресивний український неонацизм XXI століття прямо відтворює ідеологічні, репресивні й колонізаційні практики німецького фашизму в період окупації Донбасу та інших регіонів СРСР». Йдеться також і про «активну героїзацію формувань «українських

колаборантів» (ОУН-УПА, Дивізія «Галичина»)). Із посиланням на так звані «історичні джерела» (в тому числі «документи державного архіву ДНР») відбуваються звинувачення в тому, що «активісти ОУН(б) ще восени 1941 р. брали активну участь в нацистській окупації Донбасу, створенні різних пронімецьких колабораціоністських формувань, організації місцевих управ та інших установ, котрі були також причетні і до примусового вивезення людей до Німеччини» (Мартынов, 2017: 111–113). Пов'язуючи процеси на Донеччині в період Другої світової війни та теперішньої війни на Сході України, псевдоісторики намагаються спотворити історичні реалії, знецінити боротьбу ОУН-УПА проти нацистів, займаються міфотворчістю на догоду «руському миру» та хочуть знайти виправдання російській окупації Донбасу, прикриваючи її «національно-визвольною боротьбою російського народу Донбасу».

Окремо звернемо увагу на матеріали доповідей, котрі містяться в програмі «Міжнародної науково-практичної конференції «Історична пам'ять про Велику Перемогу як основа духовної єдності Донбасу та Росії (в рамках святкування 75-річчя Великої Перемоги)». Цей захід проходив за участі «голови», «міністрів» т. зв. «ДНР», псевдонауковців з ОРДЛО та запрошених з РФ. Серед великої кількості доповідей про «Велику Перемогу» та її значення для Росії та квазідержав також розглядалися питання про «злочини проти історичної правди про Велику Вітчизняну війну в сучасній Україні». Звісно ж, враховуючи особливості трактування історії в ОРДЛО (розповсюдження радянських та російських міфів про «велич та непереможність СРСР»), дивуватися нічому. Особливий інтерес становить окреме секційне засідання з назвою «Фальсифікація історії Великої Вітчизняної війни як напрям інформаційної війни проти Росії», де доповідачі звинувачували США, країни Заходу в «спотворенні історії» та «продовженні холодної війни» (Историческая память о Великой Победе, 2020).

Наступний блок містить матеріали про вивчення історії «Великого Донбасу». Сюди відносяться історія побуту, історія освіти, історія розвитку промисловості та військова історія. Але найцікавішим аспектом є саме висвітлення в матеріалах конференцій бачення становлення та розвитку ідей «руського мира» на Донбасі, намагання підміни ідентичності «людей Донбасу».

Одна з «дослідниць» намагається подати історичний екскурс та надати визначення поняттю «руський мир», наголошуючи на тому, що «воно включає в себе декілька аспектів: історич-

ний, культурний та психологічний» (Балицкая, 2017: 74). Коротко подається певний матеріал з 1571 по 1921 рік, котрий, на її думку, дає право називати Донбас «російським». У кінцевому результаті авторка наголошує, що Донбас був включений до складу України, тому що вона не могла існувати без промисловості, а «Росія з благими і людськими намірами передала цю територію Україні» (Балицкая, 2017: 73–74).

Варто також зупинитися і на матеріалах, у яких наводиться окупаційна версія причин так званої «русской весны» на Донбасі. У першу чергу – це намагання сконструювати т.зв. «давній конфлікт між Заходом та Сходом» ще з часів Революції на граніті та Помаранчевої революції. Називаючи Євромайдан «олігархічним держпереворотом», наголошується на тому, що послуговуючись 2 статтею Конституції СРСР, події в ОРДЛО є «виявом народовладдя», що призвело до створення «Рад народних депутатів» в Луганську та Донецьку. Звернемо увагу на те, що захоплення військових частин, вузлів зв'язку, підприємств і т. п. подано як засіб «донесення до жителів Донбасу ідеї та намагання народного повстання» (Дзюбенко, Скворцова, 2017: 79–81).

До причин окупації Донбасу та утвердження «руського мира» історики з ОРДЛО відносять мовне питання, закриття російських шкіл в Україні, припинення викладання історії російської культури, «поливання брудом Росії та росіян та возвеличення «печерних українських націоналістів» в шкільних та університетських підручниках» (Дрямин, Гречко, 2017: 85). За словами «дослідників», це і стало поштовхом до «громадянської війни» на Донбасі (Дрямин, Гречко, 2017: 85). Тобто, знову ж таки, застосовується прийом підміни понять та фальшування сучасної історії.

Однією з найбільш затребуваних тем учасниками «конференцій» є аналіз шляхів розвитку «республік»: «ДНР» та «ЛНР». Передовсім це матеріали, в яких «дослідники» намагаються спрогнозувати варіанти розвитку подій в майбутньому для ОРДЛО, роблячи певні екскурси в історію та виправдовуючи незаконні збройні формування й російські війська («яких там нема») та їхні злочини.

Враховуючи розвиток подій, що відбувались в 2014–2015 рр., одним із перших розглядалось питання «міжнародного визнання самопроголошених республік». В одному з матеріалів пропонувалося декілька сценаріїв: входження до складу РФ, підтримка з боку РФ для «формування національних держав з власною ідентичністю», повернення вказаних територій до складу Укра-

їни та навіть міжнародний контроль над «республіками» (Сальников, 2016: 176–177). Звісно ж, що ці варіанти було подано задля того, щоб «відбілити» пряму участь РФ в конфлікті на Донбасі та показати самостійність незаконних «держформуваль». Наступним питанням була «нормалізація життя в республіках»: створення економічної бази, контроль над захопленою територією, проведення виборів та «створення легітимних, демократично обраних органів влади» і т. д. (Сальников, 2016: 176–177).

Надалі «дослідники» намагаються показати створення «першого вищого представницького органу» та «тимчасового уряду» в «ДНР», що «сформувалися в ході народного повстання в досить короткий термін». Наводяться факти формування так званого «тимчасового уряду», котрий діяв з березня по травень 2014 р. (та сприяв проведенню «референдуму» 11 травня 2014 року) (Руденко, Никольский, 2017: 135–136). Наступним кроком була спроба створення «союзу народних республік (СНР)» для об'єднання в єдину «державу» – «Новоросію». Хоч проєкт і визнано «замороженим», але наголошується на тому, що «подальший розпад державності на території колишньої України автоматично актуалізує ідею створення орієнтованого на цінності «Русской» цивілізації державного утворення...» (Руденко, Никольский, 2017: 136). Також розглядалося питання інтеграції «ДНР» з РФ. При цьому зазначалося, що цей процес був офіційно оголошений 17 березня 2017 р. в Лівадійському палаці, на території окупованого Криму. Там було створено інтеграційний комітет «Росія – Донбас», який «спрямований на посилення гуманітарної, соціальної, культурної інтеграції Донбасу та Російської Федерації» (Багликова, Остроух, 2018: 210–212).

Варто розглянути й матеріали, в яких подано тематику перспективи «міжнародних відносин» ОРДЛО. Спочатку «дослідники» розглядали питання визнання «ДНР» та «ЛНР» Росією як протистояння «русского мира з Заходом» (Сухобоченков, Медовкина, 2017: 277–279). Конфлікт на Донбасі розглядається як основна боротьба між «цими двома світами». Сам акт визнання розцінюється з двох боків: яку можливу шкоду це завдасть міжнародному становищу РФ, а з іншого боку – як «хороший шанс підірвати позиції Заходу в Україні» (Сухобоченков, Медовкина, 2017: 277–279).

Наступним питанням в «дослідженнях» постають Мінські домовленості, які виступають «перпоною в реінтеграції Донбасу в руский мир». Війна на Сході України розглядається як наслідок «антагонізму – Європейський / Євроатлантичний

або руский мир». Саме статті Мінських домовленостей, як зазначається, не виконуються повною мірою Україною (йдеться про «автономний статус Донбасу», «зміни в українській конституції», відсутність пункту про «проведення всенародного референдуму» і т. д.) (Козловский, 2018: 268–270).

Під час оцінки спроможностей «ЛДНР» на міжнародній арені наводяться паралелі з подіями у Косово. Після проведення «референдуму» квазідержави опинилися в становищі невизнання світовою спільнотою та унеможливленні застосування міжнародного права. Апелюючи до «фактів порушення прав людини», «права на самовизначення» на території Донбасу, звинувачується «Київ, котрий проігнорував результати референдуму та почав воєнні дії проти населення регіонів». Також оцінюється майбутнє «ЛДНР» і невизначеність в тому, чи буде міжнародне право на боці «республік» (Севрюк, 2018: 301–303).

Намагаючись будь-яким чином встановити дипломатичні зв'язки та отримати визнання на міжнародній арені, «ДНР» «вибудовує власну зовнішньополітичну стратегію». Як зазначає одна «представниця науки», «першочерговим зовнішньополітичним завданням є, разом з міжнародною спільнотою, через механізми дипломатії, досягнення стійкого миру між ДНР, ЛНР та Україною» та «встановлення добросусідських відносин між цими народами». «Зовнішня політика ДНР» включає реалізацію дружніх зв'язків з пострадянськими державами та євразійськими інтеграційними об'єднаннями, перехід на стандарти ОДКБ та приєднання згодом до неї. Наголошується на особливому значенні для «республіки» взаємодія з ОБСЄ. Розраховуючи на «позитивний образ на міжнародній арені ДНР», було створено представницькі центри квазідержави в Італії, Франції, Греції, Фінляндії та Бельгії (Кузнецова, 2020: 350–352). Звісно ж, що такі дії були засуджені і засуджуються притомною світовою спільнотою.

У 2019 р. рішенням Вченої ради Луганського національного університету ім. Т. Шевченка (м. Луганськ) був видрукований збірник матеріалів «круглого столу» з промовистою назвою «Политические итоги международных конфликтов (к 100-летию окончания Первой мировой войны)». У цьому виданні привертають увагу тези О. Онопка (який у грудні 2014 р., на базі НПУ ім. М. Драгоманова, захистив кандидатську дисертацію присвячену аналізу специфіки поширення політичних міфів у виборчих кампаніях (Онопка, 2014), присвячені «українській військовій присутності» в акваторії Азовського моря. Автор розмірковує, про політичну міфологію «гібрид-

ної війни», яка «впливає на політичну свідомість народів і еліт країн Заходу, спонукаючи їх підтримувати Україну в її протистоянні з Росією (Онопко, 2018: 107)», на прикладі укріплення української оборони в акваторії Азову.

Багато квазінаукових заходів в «Л/ДНР» фінансуються та популяризуються фондом «Русский мир» (проект уряду РФ метою якого є поширення інформації про сучасну Росію, і формування на цій основі сприятливої по відношенню до Росії громадської думки (Фонд Русский мир, 2019). За сприяння цього ж фонду в 2019 р. в окупованому Луганську було надруковано збірник статей «Русский мир и судьбы славянства в XXI веке». Відразу привертає увагу перша стаття, що присвячена розгляду нових глобальних загрози інформаційному простору Росії і «русському миру» авторства рязанської філологині О. Воронової. Спекулюючи фактами, авторка намагається довести, що «в Україні відбувається тотальна зачистка російськомовних ЗМІ (Воронова, 2019: 10)», як приклад наводить Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного телерадіопростору України». При цьому варто зауважити необізнаність О. Воронової із цитованим Законом, в якому відсутні будь-які обмеження щодо російськомовних ЗМІ, а заборонено «демонстрування фільмів, що містять популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій (ЗУ щодо захисту телерадіопростору України, 2015)». Ще одним фактом відвертої історичної неправди є теза тієї ж Воронової про «легітимізацію колаборантських сил, які співпрацювали з гітлерівським режимом: бандерівців-оунівців на Україні (Воронова, 2019: 12). Ті, хто за рішенням Нюрнберзького трибуналу був прирівняний до нацистських злочинців, нині проголошуються національними героями, влаштовують на їхню честь пишні паради (Воронова, 2019: 12)». Демонструючи необізнаність з історичними першоджерелами (Матеріалі Нюрнберзького трибуналу), авторка поширює абсолютно безпідставні історичні міфи, адже у жодному з 42 томів матеріалів трибуналу обвинувального вироку щодо «бандерівців-оунівців» немає (УІНП, 10 міфів про УПА).

У статті російського історика зі Смоленського університету В. Борисова під назвою «Специфика духовных ценностей «Русского мира» (на примере Донецкой и Луганской Народных Республик)», окрім фантазмагоричних протиставлень «донбаського інтернаціоналізму» «галицькому націоналізму» (Борисов, 2019: 77), присутня відверто провокативна теза: «Чим гостріше боротьба на фронті, тим більший опір нинішньому україн-

ському режиму відбувається на Донбасі (Борисов, 2019: 79)», з якої можна резюмувати, що автор позитивно ставиться до російської військової агресії проти України та навіть заохочує її.

Також привертає увагу матеріал авторства В. Кузіна, який висуває думку про «реванш нацистських сил у 2014 р. (Кузин, 2019: 136)». Та окрім таких і подібних пропагандистських висловлювань, Кузін намагається сформулювати тезу про міфологічну «перемогу села над містом (Кузин, 2019: 136)» як наслідок Революції Гідності. Такий фольклористичний конструкт автор виводить із буцімто архаїчного менталітету українців та пропонує продуктивніше включати в інтеграційні процеси Євразії регіони, близькі історично і ментально Росії (*мається на увазі «Л/ДНР», авт.*) (Кузин, 2019: 136)».

У цьому ж збірнику опублікований спекулятивно-комічний опус історикіні-колаборантки з Луганська Г. Корольової, у якому вона стверджує, що «дані події (*Революція Гідності, авт.*) висунули Донбас на вістря світової історії, а нові виклики поставили перед його жителями питання вибору перспектив розвитку (Королева, 2019: 129)», а російську агресію псевдоісторикінія трактує як «війну країн Заходу проти російського субетносу Донбасу (Королева, 2019: 130)». Аналізуючи подібні тези, варто зважати на науковий шлях Г. Корольової. Галина Іванівна у 2006 р. захистила кандидатську дисертацію, присвячену жінкам-селянам в Україні у 1979–2005 рр. (Корольова, 2005). Проте з початком російської агресії Корольова залишилась під окупацією та навіть отримала в Луганській академії культури і мистецтв посаду Вченого секретаря (Ректорат ЛГАКИ). У нових умовах активно включилась у «війни пам'яті» проти України. Наочним прикладом наукового колабораціонізму «історикіні», яка захищала в Україні кандидатську дисертацію, слугує її книга, у співавторстві з Д. Крисенком «Історія ЛНР», де, окрім перекручених фактів, автори стверджують фантазмагоричну тезу про «особливу національну ідентичність Донбасу» (Касян та ін, 2020: 18).

Подібні псевдоісторичні та пропагандистські думки Корольова пропагує і в іншій статті, опублікованій у збірнику «Материалы XIII Открытых Матусовских чтений, Луганск, 2020». Авторка намагається довести, що «після проголошення незалежності України політичне керівництво країни взяло курс на створення єдиної соборної української нації, що призвело до історико-культурних відмінностей до геополітичного розколу суспільства (Королева, 2020: 215)», а події Революції Гідності нею трактується як «державний переворот

(Королева, 2020: 215)». Подібні висловлювання цілком вписуються в політику окупантів щодо пам'яттєво-історичної війни проти України, але за собою не мають абсолютно ніяких наукових підстав, оскільки є індивідуальною думкою авторки та не підкріплені жодними історичними фактами.

Висновки. Отже, псевдонаукові конференції, які проводяться на окупованих Росією територіях ОРДЛО, є безпосереднім засобом формування квазіісторичної пам'яті. Процес творення нових пам'яттєвих смислів шляхом фальшування історичних подій та явищ, на думку оку-

пантів та їхніх посібників, є кроком до формування історичної пам'яті жителів Донецької та Луганської областей у відповідності до конструкту «руського мира». Насправді результатом такої діяльності є конструювання сурогатної моделі інструментального використання історії для маніпуляції суспільною свідомістю. Проте вплив цих псевдонаукових заходів на масову свідомість населення окупованих територій мінімальний, оскільки вони охоплюють доволі обмежену аудиторію, яка, до того ж, сформована за бюрократично-обов'язковим принципом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 10 міфів про УПА: нюрнберзький трибунал засудив українських націоналістів. Український інститут національної пам'яті. URL : <https://old.uinp.gov.ua/news/10-mifiv-pro-upa-nyurnberzkii-tribunal-zasudiv-ukrainskikh-natsionalistiv/> (дата звернення: 15.05.2021).
2. Багликова М., Остроух Е. К вопросу об интеграционном процессе ДНР и РФ в условиях отсутствия правосубъектности. *Донецкие чтения 2018: образование, наука, инновации, культура и вызовы современности*: материалы III междунар. науч. конф. г. Донецк, 25 октября 2018. Донецк, 2018. С. 210–212.
3. Балицкая Т. История становления «Русского мира» на Донбассе. *Донецкие чтения 2017: Русский мир как цивилизационная основа научно-образовательного и культурного развития Донбасса*: материалы междунар. науч. конф. г. Донецк, 17-20 октября 2017. Донецк, 2017. С. 73–74.
4. Борисов В. Специфика духовных ценностей «Русского мира» (на примере Донецкой и Луганской Народных Республик). *Русский мир и судьбы славянства в XXI веке*: материалы Междунар. интеграционного форума, г. Луганск, 6-8 ноября 2019. Луганск, 2019. С. 76–80.
5. Воронова О. Информационные войны против России и Русского мира в контексте геополитических реалий современности. *Русский мир и судьбы славянства в XXI веке*: материалы междунар. интеграционного форума, г. Луганск, 6-8 ноября 2019. Луганск, 2019. С. 7–14.
6. Дзюбенко М., Скворцова Л. Причины «Русской весны» в Донбассе. *Донецкие чтения 2017: Русский мир как цивилизационная основа научно-образовательного и культурного развития Донбасса*: материалы междунар. науч. конф. г. Донецк, 17-20 октября 2017. Донецк, 2017. С. 79–81.
7. Дрямин В., Гречко И. Что значит для Донбасса Русский мир? *Донецкие чтения 2017: Русский мир как цивилизационная основа научно-образовательного и культурного развития Донбасса*: материалы междунар. науч. конф. г. Донецк, 17-20 октября 2017. Донецк, 2017. С. 84–85.
8. Касян А., Платмір Я., Хоменко Д. Особливості джерельного комплексу дослідження політики пам'яті на окупованих Росією територіях України. *Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки»*. Черкаси, 2020. № 2. С. 14–25.
9. Козловский А. Реинтеграция борющегося Донбасса в Русский мир и Минские соглашения. *Донецкие чтения 2018: образование, наука, инновации, культура и вызовы современности*: материалы III междунар. науч. конф. г. Донецк, 25 октября 2018. Донецк, 2018. С. 268–270.
10. Королёва Г. Движения «Антимайдан» и «Русская весна» на Луганщине как формы протеста против государственного переворота в Киеве в 2014 г. *Материалы XIII Открытых Матусовских чтений*, г. Луганск, 16 апреля 2020 г. Луганск, 2020. С. 214–220.
11. Королева Г. Новые вызовы и возможности для республик Донбасса в условиях гражданской войны (2014–2019 гг.) *Русский мир и судьбы славянства в XXI веке*: материалы междунар. интеграционного форума, г. Луганск, 6-8 ноября 2019. Луганск, 2019. С. 128–132.
12. Корольова Г. Трансформація політико-правового та соціально-економічного становища жінок-селянок в Україні у 1979–2005 рр.: історичний аспект : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01. Луганськ, 2006. 20 с.
13. Крапивин А. К вопросу об особенностях оккупационного режима фашистской Германии в Крыму (1941–1944 гг.). *Донецкие чтения 2016. Образование, наука и вызовы современности*: материалы I междунар. конф., г. Донецк, 16-18 мая 2016 г. Ростов-на-Дону, 2016. С. 58–60.
14. Кузин В. Будущность ДНР и ЛНР в рамках стратегического курса России. *Русский мир и судьбы славянства в XXI веке*: материалы междунар. интеграционного форума, г. Луганск, 6-8 ноября 2019. Луганск, 2019. С. 133–138.
15. Кузнецова Е. Реализация внешнеполитической стратегии ДНР. *Донецкие чтения 2020: образование, наука, инновации, культура и вызовы современности*: материалы V междунар. науч. конф. г. Донецк, 17-18 октября 2020 г. Донецк, 2020. С. 350–352.
16. Мартынов А., Шепко Л. Украинский национализм в Русском Донбассе: уроки Великой Отечественной войны. *Донецкие чтения 2017: Русский мир как цивилизационная основа научно-образовательного и культурного развития Донбасса*: материалы междунар. науч. конф. г. Донецк, 17-20 октября 2017 г. Донецк, 2017. С. 111–113.
17. Оношко О. Політичні міфи у президентських виборчих кампаніях 2004 і 2010 рр. в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03. Київ, 2014. 20 с.

18. Оношко О. Украинская стратегия на Азове как вызов региональной безопасности. *Политические итоги международных конфликтов (к 100-летию окончания Первой мировой войны)*: материалы круглого стола с международным участием, Луганск, 5 декабря 2018 г., Луганск, 2018. С. 106–109.

19. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного телерадіопростору України : Закон України від 05.02.2015 р. №159-VIII Дата оновлення: 04.06.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-19#Text> (дата звернення: 19.02.2021).

20. Програма Международной научно-практической конференции «Историческая память о Великой Победе как основа духовного единства Донбасса и России (в рамках празднования 75-летия Великой Победы)». URL : <https://donnu.ru/en/node/3690> (дата звернення: 20.02.2021).

21. Ректорат Луганской академии культуры и искусств им. Матусовского. URL : <https://lgaki.info/rektorat>. (дата звернення: 20.02.2021).

22. Руденко М., Никольский В. Создание первого высшего представительного органа власти и временного правительства в Донецкой народной республике. *Донецкие чтения 2017: Русский мир как цивилизационная основа научно-образовательного и культурного развития Донбасса*: материалы междунар. науч. конф. г. Донецк. 17-20 октября 2017. Донецк, 2017. С. 134–137.

23. Сальников В. ДНР и ЛНР как государства зоны проблемной государственности: современные реалии и возможные. *Донецкие чтения 2016. Образование, наука и вызовы современности*: материалы I междунар. конф. г. Донецк, 16-18 мая 2016 г. Ростов-на-Дону, 2016. С. 175–178.

24. Севрюк В. «Косовский прецедент» и республики Донбасса: исторический опыт и параллели. *Донецкие чтения 2018: образование, наука, инновации, культура и вызовы современности*: материалы III междунар. науч. конф. г. Донецк. 25 октября 2018. Донецк, 2018. С. 301–303.

25. Сухобоченко Е., Медовкина Л. Признание Донецкой и Луганской народных республик Российской Федерацией в свете противостояния Русского Мира с Западом. *Донецкие чтения 2017: Русский мир как цивилизационная основа научно-образовательного и культурного развития Донбасса*: материалы междунар. науч. конф. г. Донецк. 17-20 октября 2017. Донецк, 2017. С. 277–279.

26. Фонд «Русский мир». URL : <https://russkiymir.ru/fund/>. (дата звернення: 20.02.2021).

REFERENCES

1. 10 mifiv pro UPA: niurnberzkyi trybunal zasudyv ukrainskykh natsionalistiv. Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty [10 myths about the UPA: the Nuremberg tribunal convicted Ukrainian nationalists. Ukrainian Institute of National Memory]. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/10-mifiv-pro-upa-nyumberzkii-tribunal-zasudyv-ukrainskikh-natsionalistiv/> [in Ukrainian].

2. Bahlykova M., Ostroukh E. K voprosu ob intehratsyonnom protsesse DNR y RF v usloviakh otsutstviya pravosubektnosti [On the issue of the integration process of the DPR and the Russian Federation in the absence of legal personality]. *Donetskiye chteniya 2018: obrazovaniye, nauka, innovatsii, kultura i vyzovy sovremennosti*, 2018. P. 210-212.

3. Balitskaya T. Istoriya stanovleniya «Russkogo mira» na Donbasse [History of the formation of the «Russian World» in the Donbas]. *Donetskiye chteniya 2017: Russkiy mir kak tsivilizatsionnaya osnova nauchno-obrazovatel'nogo i kulturnogo razvitiya Donbassa*. 2017, P. 73-74

4. Borisov V. Spetsifika dukhovnykh tsennostey «Russkogo mira» (na primere Donetskoj i Luganskoj Narodnykh Respublik) [Specificity of the spiritual values of the «Russian World» (on the example of the Donetsk and Lugansk People's Republics)]. *Russkiy mir i sudby slavyanstva v 21 veke*, 2019. P. 76–80.

5. Voronova O. Informatsionnyye voyny protiv Rossii i Russkogo mira v kontekste geopoliticheskikh realiy sovremennosti [Information wars against Russia and the Russian world in the context of modern geopolitical realities]. *Russkiy mir i sudby slavyanstva v 21 veke*, 2019. P. 7-14.

6. Dzyubenko M., Skvortsova L. Prichiny «Russkoj vesny» v Donbasse [Causes of the «Russian Spring» in Donbas]. *Donetskiye chteniya 2017: Russkiy mir kak tsivilizatsionnaya osnova nauchno-obrazovatel'nogo i kulturnogo razvitiya Donbassa*. 2017, P. 79-81.

7. Dryamin V., Grechko I. Chto znachit dlya Donbassa Russkiy mir? [What does the Russian world mean for Donbas?]. *Donetskiye chteniya 2017: Russkiy mir kak tsivilizatsionnaya osnova nauchno-obrazovatel'nogo i kulturnogo razvitiya Donbassa*. 2017, P. 84-85.

8. Kasian A., Platmir Ya., Khomenko D. Osoblyvosti dzhherelnoho kompleksu doslidzhennya polityky pamyati na okupovanykh Rosiyeyu terytoriyakh Ukrayiny [Peculiarities of the source complex of research of memory policy in the russian-occupied territories of Ukraine]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya «Istorychni nauky»*. 2020, P. 14-25.

9. Kozlovskiy A. Reintegratsiya boryushchegosya Donbassa v Russkiy mir i Minskiye soglasheniya [Reintegration of the struggling Donbas into the Russian world and the Minsk agreements]. *Donetskiye chteniya 2018: obrazovaniye, nauka, innovatsii, kultura i vyzovy sovremennosti*, 2018. P. 268-270.

10. Koroleva G. Dvizheniya «Antimaydan» i «Russkaya vesna» na Luganshchine kak formy protesta protiv gosudarstvennogo perevorota v Kiyevе v 2014 g. [The movements «Anti-Maidan» and «Russian Spring» in the Luhansk region as a form of protest against the coup d'etat in Kiev in 2014]. *Materialy 13 Otkrytykh Matusovskikh chteniy*. 2020. P. 214–220.

11. Koroleva G. Novyye vyzovy i vozmozhnosti dlya respublik Donbassa v usloviakh grazhdanskoj voyny (2014–2019 gg.) [New challenges and opportunities for the Donbas republics in the context of the civil war (2014–2019)]. *Russkiy mir i sudby slavyanstva v 21 veke*, 2019. P. 128–132.

12. Korolova G. Transformatsiya polityko-pravovoho ta sotsialno-ekonomichnoho stanovyshcha zhinok-selyanok v Ukraini u 1979–2005 rr.: istorychnyy aspect [Transformation of the political, legal and socio-economic situation of peasant women in Ukraine in 1979–2005: historical aspect]. avtoref. dys. kand. ist. nauk. Luhansk, 2006. 20 p.
13. Krapivin A. K voprosu ob osobennostyakh okkupatsionnogo rezhima fashistskoy Germanii v Krymu (1941–1944 gg.). [On the issue of the peculiarities of the occupation regime of Fascism Germany in the Crimea (1941–1944)]. Donetskiye chteniya 2016. Obrazovaniye, nauka i vyzovy sovremennosti. 2016, P. 58–60
14. Kuzin V. Budushchnost DNR i LNR v ramkakh strategicheskogo kursa Rossii [The future of the DPR and LPR in the framework of the strategic course of Russia]. Russkiy mir i sudby slavyanstva v 21 veke, 2019, P. 133–138.
15. Kuznetsova E. Realizatsiya vneshnepoliticheskoy strategii DNR [Implementation of the foreign policy strategy of the DPR]. Donetskiye chteniya 2020: obrazovaniye, nauka, innovatsii, kultura i vyzovy sovremennosti. 2020, P. 350–352.
16. Martynov A., Shepko L. Ukrainskiy natsionalizm v Russkom Donbasse: uroki Velikoy Otechestvennoy voyny [Ukrainian Nationalism in the Russian Donbass: Lessons from the Great Patriotic War]. Donetskiye chteniya 2017: Russkiy mir kak tsivilizatsionnaya osnova nauchno-obrazovatel'nogo i kulturnogo razvitiya Donbassa. 2017, P. 111–113.
17. Onopko O. Politychni myfy u prezidentskykh vyborchikh kampaniyakh 2004 i 2010 rr. v Ukraini [The Political Myths in the Presidential Election Campaigns of 2004 and 2010 in Ukraine]. avtoref. dys. kand. polit. Nauk. Kyiv, 2014. 20 p.
18. Onopko O. Ukrainskaya strategiya na Azove kak vyzov regionalnoy bezopasnosti [Ukrainian strategy in Azov as a challenge to regional security]. Politicheskkiye itogi mezhdunarodnykh konfliktov (k 100-letiyu okonchaniya Pervoy mirovoy voyny). 2018. P. 106–109.
19. Pro vnesennyya zmin do deyaknykh zakoniv Ukrainy shchodo zakhystu informatsiynoho teleradioprostoru Ukrainy [About modification of some laws of Ukraine concerning protection of information television and radio space of Ukraine]: Zakon Ukrainy, vid 05.02.2015 r., №159-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-19#Text>
20. Programma Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii "Istoricheskaya pamyat' o Velikoy Pobede kak osnova dukhovnogo yedinstva Donbassa i Rossii (v ramkakh prazdnovaniya 75-letiya Velikoy Pobedy)" [Historical memory of the Great Victory as the basis of the spiritual unity of Donbass and Russia (as part of the celebration of the 75th anniversary of the Great Victory)]. URL: <https://donnu.ru/en/node/3690>
21. Rektorat Luganskoy akademii kulture i iskusstv im. Matusovskogo [Administration of the Luhansk Academy of Culture and Arts named after Matusovsky]. URL: <https://lgaki.info/rektorat/>
22. Rudenko M., Nikolskiy V. Sozdaniye pervogo vysshego predstavitel'nogo organa vlasti i vremennogo pravitel'stva v Donetskoy narodnoy respublike [Creation of the first supreme representative body of power and provisional government in the Donetsk People's Republic]. Donetskiye chteniya 2017: Russkiy mir kak tsivilizatsionnaya osnova nauchno-obrazovatel'nogo i kulturnogo razvitiya Donbassa. 2017, P. 134–137.
23. Salnikov V. DNR i LNR kak gosudarstva zony problemnoy gosudarstvennosti: sovremennyye realii i vozmozhnyye [DPR and LPR as states of the zone of problem statehood: modern realities and possible ones.]. Donetskiye chteniya 2016. Obrazovaniye, nauka i vyzovy sovremennosti. 2016, P. 175–178.
24. Sevryuk V. «Kosovskiy pretsedent» i respubliki Donbassa: istoricheskiy opyt i paralleli [«Kosovo precedent» and the republics of Donbas: historical experience and parallels]. Donetskiye chteniya 2018: obrazovaniye, nauka, innovatsii, kultura i vyzovy sovremennosti, 2018. P. 301–303.
25. Sukhobochenkova Ye., Medovkina L. Priznaniye Donetskoy i Luganskoy narodnykh respublik Rossiyskoy Federatsiyei v svete protivostoyaniya Russkogo Mira s Zapadom [Recognition of the Donetsk and Luhansk People's Republics by the Russian Federation in the light of the confrontation between the Russian World and the West.]. Donetskiye chteniya 2017: Russkiy mir kak tsivilizatsionnaya osnova nauchno-obrazovatel'nogo i kulturnogo razvitiya Donbassa. 2017, P. 277–279.
26. Fond «Russkiy mir2 [Russkiy Mir Foundation]. URL: <https://russkiymir.ru/fund/>